
Zdena Palková

**Vztah spisovného standardu a nespisovných variet jazyka v mluvené
češtině: stav a perspektiva**

objavljeno v:

Hotimir Tivadar (ur.): Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest.

Obdobja 38. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.

VZTAH SPISOVNÉHO STANDARDU A NESPISOVNÝCH VARIET JAZYKA V MLUVENÉ ČEŠTINĚ: STAV A PERSPEKTIVA

Zdena Palková

Filozofická fakulta, Praga
zdena.palkova@ff.cuni.cz

DOI:10.4312/Obdobja.38.17-23

Pomemben vidik komunikacijske konvencije v kulturnih jezikih je stilsko razslojevanje jezikovnih sredstev na podlagi dihotomije standardno/knjižno – nestandardno/neknjižno. Postopno nižanje ravni jezikovne kulture v sodobni češčini kaže, da izguba sposobnosti in pripravljenosti govorcev, da bi uporabili standardno različico jezika ne le pri pisanju, temveč tudi pri aktivni govorni praksi v najrazličnejših govornih položajih, vodi v izgubo govorceve občutljivosti za razločevanje med jezikovnimi zvrstmi in primernimi variantami jezikovnega obnašanja. Prispevek povzema glavne vzroke za tako stanje.

češčina, jezikovna kultura, knjižni in pogovorni jezik pri ustnem sporazumevanju, faze v razvoju jezikovnega standarda v češčini

An important aspect of communicative conventions in languages is style stratification of language resources in relation to the dichotomy standard vs. non-standard. The gradually declining level of language use in contemporary Czech shows that the loss of the ability and willingness of speakers to apply the standard variant of the language not only in writing but also in active speaking practice in a sufficiently wide range of speaking situations leads to speakers losing the ability to differentiate between linguistic layers and suitable variants of linguistic behaviour. The paper summarises the main causes of this condition.

Czech language, language use, standard and colloquial language in spoken communication, stages of the development of language standards in Czech

1

Předmětem tohoto příspěvku je úvaha o vztahu dvou dichotomií, které patří k inherentním vlastnostem jazykové komunikace v kulturních jazycích, jsou předmětem trvalého zájmu lingvistů a svým působením dlouhodobě ovlivňují jazykové prostředí češtiny. První je dichotomie *psanost* – *mluvenost* jako dva existenční módy jazyka. Druhou pak dichotomie *spisovnost* – *nepisovnost* jako specifický a polarizovaný pohled na stylové rozvrstvení v rámci variability jazykových prostředků. Propojení (souvztažnost) těchto dichotomií je podstatným faktorem komunikační konvence v rámci širšího tématu *jazykové kultury*. V češtině jsou obě jmenované dichotomie pevně ukotveny, jak z pohledu jazyka, tak celonárodní jazykové komunikace. Ovšem vývoj jejich existence nebyl přímočarý a současný stav jejich vztahu je tím ovlivněn. Stručně připomeneme relevantní etapy vývoje jazyka.

2

Spisovná čeština vznikla na podkladě staršího středočeského kulturního dialektu v druhé polovině 13. století. Z počátku 14. století jsou zachována již vyspělá literární díla (Alexandreida, Dalimilova kronika). Spisovná čeština byla jazykem veřejných jednání i odborné literatury a pronikla též do širších lidových vrstev. Slovy J. Gebauera: do Bílé hory byla oficiálním jazykem panujícím (Gebauer 1904: 449).

Po r. 1620 následoval úpadek, zákonem z r. 1627 byla s češtinou zrovnoprávněna němčina a čeština byla postupně vytlačena z veřejného života i ze školství, kromě základní (vesnické) školy. Obrat nastal až koncem 18. a začátkem 19. století (1793 zřízena stolice české řeči a literatury na Pražské univerzitě). Rozvinulo se intelektuální hnutí známé jako *národní obrození*. V jeho centru stála snaha obnovit spisovný jazyk a prosadit jeho používání na všech úrovních kulturního a veřejného života. Úkolu se ujala řada vynikajících osobností z různých vědních oborů a postupně narůstající okruh erudovaných spisovatelů a básníků. Nelze však pominout skutečnost, že přirozený vývoj vlastní každému živému jazyku byl přerušen a navázán uměle.

3

Pro stav jazyka v nové době představuje výrazný kulturní mezník období 30. a 40. let 20. století, kdy se téma spisovné češtiny stalo předmětem intenzivního zájmu vlivné skupiny Pražského lingvistického kroužku (PLK). Podstatné bylo zejména vydání sborníku *Spisovná čeština a jazyková kultura* (Praha: Melantrich 1932), v něm *Obecné zásady pro kulturu jazyka* (dále PLK 1932), a stěžejní studie V. Mathesia (Mathesius 1932), B. Havránka (Havránek 1932) a M. Weingarta (Weingart 1932).

V. Mathesius hodnotí stav jazyka s přihlédnutím k výše zmíněným historickým souvislostem takto: »Je to spisovná řeč trvání poměrně nedlouhého a vzniklá [...] tím, že ve funkci jazyka spisovného byl zaveden jazyk vybudovaný zčásti na vzoru skoro zaniklého spisovného jazyka dob dřívějších, a proto v své archaistické morfologii vlastně umělý. Tím vznikl těžký úkol vytvořit pro novou spisovnou češtinu jazykové povědomí, které u šťastnějších národů bývá v dobách kulturní zralosti dáno dlouhou tradicí jejich spisovného jazyka [...] Přesto je třeba říci, [...] že se úkol, o který šlo, z velké části zdařil. U lidí vskutku vzdělaných je dnes spisovná čeština jazykem opravdu živým a její pružnost, jemnost a odstíněnost vystoupila u dobrých spisovatelů proti dobám dřívějším netušeně.« (Mathesius 1932: 68).

Z pohledu našeho tématu je směřodonné, že zásady pro existenci a pěstování spisovného jazyka vztahovali jejich autoři (zejména M. Weingart) k oběma existenčním modům jazyka, k variantě psané i mluvené. V zásadách stanovených PLK se uvádí: »Pramenem normy současného jazyka spisovného je také *jazykové povědomí*, které existuje dnes v intelektuálních vrstvách pro spisovný jazyk, a jejich jazyková praxe ústní, ovšem bez osobního zabarvení lokálního anebo argotického« (PLK 1932: 247).

Ve zkratce lze říci, že začátkem druhé poloviny 20. století se spisovná čeština jeví jako stabilizovaný útvar jazyka s širokým použitím v písemných textech literárního i obecně kulturního a společenského zaměření a s pevným podílem na veřejných projevech mluvených.

(Na okraj poznamenáváme, že v šedesátých letech se ustavila kodifikace spisovné výslovnosti odpovídající tezí PLK.) Tento pozitivní stav lze doložit jazykem autorů, jako jsou Karel a Josef Čapkové, V. Vančura, I. Olbracht, V. Nezval, J. Seifert, J. Hora, J. Hořejší a mnoho dalších. Vidíme také pozitivní postoj kulturní veřejnosti k požadavku všimnout si stavu jazykové kultury a vědomě ji pěstovat. Pavel Eisner v závěrečné kapitole své známé knihy věnované češtině (*Chrám i tvrz*, 1946) připomíná myšlenku Palackého: »Vzdělání myslí bez vzdělání řeči jest holý nesmysl, a ušlechťení jazyka jest podmínkou ušlechtlejšího života duchovního« (Eisner 1992: 644).

4

Tento pozitivní vývoj však dále nepokračoval. Stabilizace spisovné češtiny jako prestižního útvaru jazyka a žádoucí součásti kultury řeči byla v následujících desetiletích naopak postupně oslabována. Příčinou bylo spolupůsobení několika faktorů, více sociálně kulturních než strukturně jazykových, které negativně zasáhly především mluvenou komunikaci.

V jejich důsledku se začala navzájem vzdalovat praxe v zacházení se spisovnou varietou jazyka v řeči mluvené a psané. Pro vývoj jazykové kultury je to podstatný aspekt, protože oba existenční mody jazyka se navzájem ovlivňují, z hlediska stability jazykového systému, v ovládnutí mluvních dovedností a následně i v pocíťování kultury projevu. Negativní trend začal krátce po 2. světové válce.

Politické směřování nastoupené v ČSR v druhé polovině 50. let odmítalo v oblasti kultury ohled k formě jako výraz nežádoucí ideologické orientace. Z mnoha komunikačních situací byla programově odsouvána spisovná čeština a preferován osobní úzus mluvího. Důsledkem byl nezáměr školy o výchovu jazykové kultury. Pěče o mluvní dovednosti byla zanedbávána také u skupin mluvích, které představují vlivné řečové vzory, jako jsou učitelé, pracovníci rozhlasu a později televize, kulturní pracovníci ve veřejné sféře, v neposlední řadě i herci. Když později vznikaly nové nároky na funkční stylovou rozmanitost spisovného jazyka v souvislosti s novými úkoly a cíli veřejné komunikace, zejména v médiích, byla průměrná úroveň jazykových znalostí a mluvních dovedností mluvích často nedostatečná. Negativní řečové vzory začaly převažovat. Tento stav trvá.

Specifický aspekt představuje záporná intervence ve vztahu k spisovnému standardu ze strany části odborné veřejnosti. Již od šedesátých let někteří lingvisté (J. Hronek, P. Sgall a další) začali preferovat jako přijatelnou varietu pro mluvenou komunikaci ve veřejných projevech tzv. *obecnou češtinu*, substandardní útvar, jehož norma není jednotná a vykazuje značný stupeň volné variantnosti. Jeho základem je běžně mluvený (nespisovný) úzus středních Čech, zejména Prahy.

Zpočátku uměle vyvolaná atmosféra negativního pohledu na dodržování jazykového standardu se pak od sedmdesátých let dále prohloubila vlivem trendu, který dlouhodobě působí v řadě zemí evropského i amerického kontinentu a všeobecně zdůrazňuje neformálnost a toleranci ve všech rovinách společenského chování. V oblasti jazykové komunikace ovlivnil právě mluvenou variantu spisovné češtiny. Ztratí-li však spisovný standard oporu v aktivní mluvní praxi, vzniká nebezpečí,

že se vytratí cit pro rozlišování jazykových vrstev a vhodných variant jazykového chování. Postoj, který neklade na formu mluvených projevů podstatné nároky, je pro mluvěcího pohodlný a snadno se prosazuje. Takovému vývoji není snadné čelit, chybí-li protiváha jiné vlivné motivace. Nedostatek tradice připomněl už V. Mathesius. V nové době kultivovaná čeština nikdy neznamenala tak prestižní hodnotový příznak kultury osobnosti, jako tomu bylo a částečně dosud je např. v případě angličtiny.

Na přelomu tisíciletí určuje přední český lingvista Fr. Daneš dva vývojové faktory podstatné pro situaci spisovné češtiny (zejm. Daneš 1997, 1999). Jednak se postupně prohlubuje funkční specifikace spisovného vyjadřování v důsledku nových úkolů komunikace, což vede »k jakémusi rozměňování, ne-li rozplývání spisovného jazyka, k jeho ‘decentralizaci’« (Daneš 1999: 289). Druhým faktorem je stav, který Daneš nazývá specificky českou formou diglosie: Spisovná (standardní) čeština je běžným prostředkem v komunikaci psané, téměř se však neužívá v řeči mluvené v běžných »hovorových« situacích, tj. v komunikačních situacích, kde je standard na místě, není však závazný. Daneš konstatuje: »Pozice standardu se oslabuje, protože však žádná jednotná norma substandardní neexistuje a rovněž normy pro užívání standardu a substandardů v jednotlivých komunikačních situacích jsou v pohybu, je ústní jazykový úzus poměrně nepřehledný a v jednotlivých případech neprediktabilní« (Daneš 1997: 17).

Pro stav mluvené češtiny jsou podle Daneše typické dva jevy: Jednak je to rozdíl mezi Čechami na jedné straně a Moravou a Slezskem na straně druhé; obecná čeština je rozšířeným prostředkem řeči především v Čechách. Druhým jevem je tzv. míšení kódů. V běžném jazykovém styku se substandardní a standardní formy často vzájemně kombinují. (Daneš 1997: zejm. 15–16).

5

Další vývoj přinesl prohlubování uvedených trendů. Na stav řečové kultury i řečového chování má podstatný vliv prostor veřejného dorozumívání, jako přirozeného prostředí pro uplatnění vyšších stylových vrstev jazyka, včetně mluvené řeči na bázi spisovného standardu. Použití formálnější jazykové vrstvy může vyjádřit i stupeň zdvořilosti vůči publiku, tématu či mluvní situaci. Stav řeči v tomto prostoru na konci dalšího desetiletí analyzuje publikace: *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* (Čmejrková, Hoffmannová 2011). Kompetentním a o materiál opřeným způsobem ukazuje, že charakteristickým rysem řeči v médiích se stala tzv. *konverzacionalizace* veřejného diskurzu: do prostoru veřejného vyjadřování se přenáší konverzační diskurz z privátní sféry. Výsledkem je zřetelné jazykové uvolňování a sílící neformálnost vyjadřování. »Mediální komunikace (rozhlasová a televizní) a její konverzacionalizace, nebývale rozšířila kontexty, v nichž je užití obou variet, vyšší i nižší, možné.« (Čmejrková 2011a: 60) »Do oblastí, jež byly dříve považovány za doménu vyššího jazykového standardu, proniká čím dál častěji spolu s neformálností i nespisovnost, buď v podobě ‘čisté’ nespisovnosti, anebo v podobě střídání a míšení kódů.« (Čmejrková 2011b: 309) V konkurenci vyššího a nižšího útvaru stojí proti spisovnému standardu převážně tzv. obecná čeština (viz i Čmejrková 2011a: 42).

Tento vývoj pokračuje nadále, zdá se, že rychleji. Přitom stále častěji vidíme nikoli střídání kódů, nýbrž jejich míšení. Střídání (přepínání) kódů může být výrazem volby a ohledem ke komunikační situaci, z hlediska jazykové kultury tedy pozitivní jev. Míšení kódů se povážlivě blíží stavu, kdy mluvčí v ústní komunikaci ovládá jen svůj osobní úzus. Obecnou češtinu charakterizují zjednodušená flektivní paradigmata a určité hláskové alternanty. Její norma však není jednotná, takže usnadňuje projev mluvčímu, nikoli posluchači. Protože je to útvar se zázémím v pražsko-středočeském regionu, má předpoklady invazivně expandovat. Nejen ve smyslu územního rozšíření. Již se stává, že se v tištěném rozhovoru redaktora s hostem objeví formy obecné češtiny, i když je dialog od začátku určen k publikaci v písemné podobě. Zatím to bývá jen v replikách hosta, avšak i v rozhovorech ke kulturním a společensky závažným tématům. V mluvených projevech je vyjadřování v substandardu dosti běžné, také u mluvčích, které řadíme ke kulturní veřejnosti.

6

Ústup od nároků na dodržování konvencionalizované jazykové formy (standardu) v společensky prestižních situacích mluvené komunikace přispívá k tomu, že se vytrácí cit pro rozlišování jazykových vrstev a téměř zaniká pojem vhodného či nevhodného jazykového chování. Může však být ukazatelem závažnějšího posunu ve vývoji kultury jazykové komunikace. Již na přelomu tisíciletí soudí Daneš (Daneš a kol. 1997: 18), že zejména u mladé generace je oslaben či mizí »pocit závaznosti norem a vědomí spoluzodpovědnosti za kvalitu jazyka«, mění se postojový systém a odpovídající hodnotová škála. Daneš vidí souvislost s »laxností«, s ústupem od chování (nejen vyjadřování), které bylo dosud považováno za kultivované (viz např. posun v užívání vulgárních výrazů). Spolu s destandardizací dochází k dekultivaci, k proměně v hierarchii hodnot. Tyto myšlenky o 10 let později připomíná a rozvádí Jana Hoffmannová (2011: 97).

Nezanedbatelným faktorem působícím v neprospěch spisovné češtiny byla a nadále trvá zmíněná již intervence ze strany některých lingvistů. Připomínají umělý původ novodobé spisovné variety češtiny a tzv. českou diglosii, o níž byla řeč výše: »Podařilo se pak spisovnou češtinu s uměle obnovenou tvaroslovnou normou uvést do poezie i prózy a do odborného života [...], ale dodneška nebylo možné ji plně prosadit v každodenním hovoru« (Sgall, Hronek 1992: 101). Ústřední tezí je pak požadavek, aby podoba standardu v mluvené komunikaci byla opřena o tvary, »které jsou většinou mluvčích v každodenním hovoru pociťovány jako nejpřirozenější« (o. c. 96), je třeba vycházet z toho, »jak se na většině národního jazyka skutečně hovoří« (o. c. 97). Touto většinou variantou se míní (jednoznačně, s. 101) tzv. obecná čeština, tedy úzus běžný především v Praze a na území centrálních Čech. Takový postoj v podstatě popírá základní principy, z nichž vychází představa existence spisovného standardu. Spisovná (standardní) varieta jazyka není určena pro každodenní »běžnou« řečovou komunikaci. Má umožnit odlišení projevu na vyšší úrovni řečové kultury. Prestižní postavení schopné vyjádřit různou úroveň komunikačních situací nebo jazykového chování vyžaduje stabilní výběr forem, a to forem přijatelných v této

funkci pro mluvčí na celém českojazyčném území, tedy i na Moravě. Představa, že má být prosazen úzus mluvčích z dílčího teritoria Čech, odporuje principu jednotící funkce standardu.

Fakt, že uživatelé češtiny často volí nespisovné vyjadřování v mluvené komunikaci i v situacích znamenajících v podstatě veřejný, často prestižní projev (např. v rozhlasových či televizních rozhovorech) je hlavním argumentem pro lingvisty, kteří zpochybňují funkčnost a tím i oprávněnost spisovné češtiny v mluvené komunikaci vůbec. K tomu se naopak kriticky staví některé příspěvky ve sborníku *Užívání a prožívání jazyka* (Čmejrková et al. 2010), např. Svobodová (2010: 305); Kuldanová (2010: 492). Nezbytným faktorem pro uplatňování spisovné češtiny v řeči je dostatečná výchova mluvčích dovedností. I to bývá argumentem pro odmítání standardu, či popření jeho významu, jako umělé zátěže mluvčího. Nemá-li však mluvčí k dispozici oba jazykové kódy, spisovný i svůj osobní, není způsob jeho vyjadřování otázkou volby, nýbrž nutnosti (též Palková 2018).

7 V souhrnu

Stav spisovné variety současné češtiny podstatně ovlivňuje odlišný způsob zacházení s jazykem v jeho psané a mluvené variantě. V psané komunikaci je jazykový standard relativně pevně fixován. V mluvené řeči se naopak často používají i ve veřejné komunikaci substandardní formy, v oblasti centrálních Čech tzv. obecná čeština. Řeč mluvené komunikace na bázi nestabilní směsi stylově heterogenních forem ztrácí možnost uplatnit stylové rozvrstvení jazykových prostředků funkčním způsobem. Mizí jeden z důležitých účelů standardu. Vidím dva hlavní zdroje, které vedou k prohlubování tohoto neuspokojivého stavu.

Jednak není zajištěna žádoucí průprava mluvčích dovedností na bázi standardu.

Spisovná varieta jazyka je výsledkem stabilizace a výběru forem. K jejímu použití v řeči musí mít mluvčí nejen znalosti, ale také dostatečnou pohotovost a mluvní techniku.

Druhým a patrně určujícím aspektem je sociokulturní atmosféra komunikačního prostředí. S výběrem spisovné variety jazyka není dostatečně pevně spojována představa osobní a jazykové kultury, chybí pocit osobní prestiže.

Má-li být spisovný standard užitečnou funkční součástí řečové komunikace, je třeba, aby použití vyšší stylové vrstvy jazyka bylo přijímáno jako příznak kulturní úrovně dané společenské situace a aby schopnost přiměřeně uplatňovat prostředky této vrstvy bylo považováno za žádoucí výbavu mluvčího. Současně se znalostí jazyka je třeba pěstovat pocit, že kultivovaný způsob řeči je pozitivní vizitkou člověka. Řeč určená širšímu publiku by neměla být poplatná osobnímu ani lokálnímu úzu. Kultura řeči znamená, že přiměřenost formy neurčuje pohodlí mluvčího, nýbrž ohled k situaci a účinek na posluchače.

Memento. Existence jakékoli kultury ve své podstatě záleží na vůli lidského společenství v daném místě a času. Může být opřena o vědomou snahu, spontánní cit či povědomí vypěstované tradicí, ale základem je vždy postoj dostatečně širokého

okruhu uživatelů, v našem případě uživatelů řeči. Kulturnost není nezbytným faktorem pro existenci lidského společenství, kultura řeči není podmínkou funkční řečové komunikace.

Literatura

- ČMEJRKOVÁ, Světa, 2011a: Mluvenost a psanost a specifická jazyková situace češtiny. Světa Čmejrková, Jana Hoffmannová (eds.): *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia. 41–60.
- ČMEJRKOVÁ, Světa, 2011b: Mluvená čeština v různých podobách mediálního dialogu. Světa Čmejrková, Jana Hoffmannová (eds.): *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia. 253–310.
- ČMEJRKOVÁ, Světa, HOFFMANNOVÁ, Jana (eds.), 2011: *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia.
- ČMEJRKOVÁ, Světa, HOFFMANNOVÁ, Jana, HAVLOVÁ, Ester (eds.), 2010: *Užívání a prožívání jazyka*. Praha: Karolinum.
- DANEŠ, František, 1997: Situace a celkový stav dnešní češtiny. František Daneš a kol.: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia. 12–13.
- DANEŠ, František, 1999: Pojem »spisovného jazyka« v dnešních společenských podmínkách. Oldřich Uliěný, Dagmar Čapková, Lucie Římalová (eds.): *Výbor z lingvistického díla Františka Daneše II*. 289–296. Původně a Radoslava Brabcová, František Šticha (eds.), 1988: *Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe*. Praha: UK. 21–28.
- EISNER, Pavel, 1946, 1992: *Chrámy i tvrz*. Praha: LN.
- GEBAUER, Jan, 1904: *Příruční mluvnice jazyka českého*. Praha: 1904.
- HAVRÁNEK, Bohuslav, 1932: Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich. 32–84.
- HOFFMANNOVÁ, Jana, 2011: Zdvouřlost a konverzace (v různých situacích). Světa Čmejrková, Jana Hoffmannová (eds.): *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia. 83–102.
- HORÁLEK, Karel, 1958: Úvod. Miloslav Komárek: *Historická mluvnice česká, I. Hláskosloví*. Praha: SPN.
- KOMÁREK, Miloslav, 1958: *Historická mluvnice česká, I. Hláskosloví*. Praha: SPN.
- KULDANOVÁ, Pavlína, 2010: K řečové kultuře současnosti. Světa Čmejrková, Jana Hoffmannová, Eva Havlová (eds.), 2010: *Užívání a prožívání jazyka*. Praha: Karolinum. 491–495.
- MATHESIUS, Vilém, 1932: O požadavku stability ve spisovném jazyce. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich. 14–31. [také v: *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha: Melantrich, 1947. 415–435. a *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon, 1982. 65–75.]
- MATHESIUS, Vilém, 1947: *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha: Melantrich.
- MATHESIUS, Vilém, 1982a: *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon.
- MATHESIUS, Vilém, 1982b: O jazykové správnosti. *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon. 60–64.
- MATHESIUS, Vilém, 1982c: O potřebě stability ve spisovném jazyce. *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon. 65–75.
- PALKOVÁ, Zdena, 2018: Řeč mateřská, řeč bohatá. *Český jazyk a literatura LXVIII/5*. 209–215.
- Pražský lingvistický kroužek [= PLK], 1932: Obecné zásady pro kulturu jazyka. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Melantrich. 245–258.
- SGALL, Petr, HRONEK, Jiří, 1992: *Čeština bez příkras*. Praha: H&H.
- Spisovná čeština a jazyková kultura*, 1932. Sborník PLK. Praha.
- SVOBODOVÁ, Jana, 2010: Perspektivy češtiny a spisovnost kolem nás a v nás. Světa Čmejrková, Jana Hoffmannová, Eva Havlová (eds.), 2010: *Užívání a prožívání jazyka*. Praha: Karolinum. 305–310.
- WEINGART, Miloš, 1932: Zvuková kultura českého jazyka. *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha. 157–244.